

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKAI KAR

A KÖNYVILLUSZTRÁCIÓK JELENTŐSÉGE A FIATALKORÚAKNAK SZÁNT IRODALMI ALKOTÁSOKBAN

Konzulens:

Dr. Szűts-Novák Rita

adjunktus

Készítette:

Takács Viktória

informatikus könyvtáros hallgató

EGER

2024. június

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
Téma és kutatás részletes ismertetése	5
Téma bemutatása.....	5
Probléma felvetése	5
A kutatás célja	6
Hipotézisek felvetése.....	7
A résztvevő könyvtárak állománya bővelkedik az említett dokumentumokban.	7
Nagyobb az érdeklődés az illusztrált könyvek iránt.....	8
A silent bookok csak részben ismertek a magyar olvasói körökben.	8
Az illusztrált könyvek segítenek a digitális gyermekek olvasóvá nevelésében.	8
Szakirodalmi áttekintés	9
Mi is az illusztráció?	10
Illusztráció fogalmának meghatározása	10
A jó illusztráció definiálása	10
Miből lesz az illusztrált könyv?	12
Illusztrált dokumentumok vizsgálata	14
Gyermekeknek és kamaszoknak szánt illusztrált könyvek	14
Képregények.....	14
Silent bookok.....	16
Interaktív könyvek.....	17
Gyermek és olvasás kapcsolata	18
Gyermek és könyv kapcsolata.....	18
Gyermek és olvasás vizuális kapcsolata.....	18
Olvasás és motiváció	20
Kutatás felépítése	22
Adatgyűjtési stratégiák.....	22

Intézményi felmérés eredményei	22
Egyéni kutatási eredmények.....	24
Könyvtári megfigyelések	27
1. csoport – Arany János úti Óvoda, Katica csoport (2024. január 25.).....	28
1. csoport – Interjúk összegzése	29
2. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 3.D osztály (2024. január 26.)	29
2. csoport – Interjúk összegzése	30
3. csoport – Arany János úti Óvoda, Katica csoport (2024. február 8.)	30
4. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 3.A osztály (2024. február 9.).....	31
4. csoport – Interjúk összegzése	32
5. csoport – Benedek Elek Óvoda, Levendula csoport (2024. február 15.)	32
6. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 2.B osztály (2024. február 16.).....	32
6. csoport – Interjúk összegzése	33
7. csoport – Arany János úti Óvoda, Katica csoport (2024. február 22.)	33
8. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 3.D osztály (2024. február 23.).....	34
Kutatási eredmények összegzése	35
Zárszó	37
Felhasznált irodalom	38
Említett irodalmi, mozgóképes alkotások, egyéb weboldalak jegyzéke	39
Kutatási jegyzékek	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
A kérdőívek adataiból készített diagramok jegyzéke	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
A kérdőívek adataiból készített táblázatok jegyzéke.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Személyes megfigyelések ábrajegyzéke	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Kutatási melléklet.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Személyes megfigyelések képekben	Hiba! A könyvjelző nem létezik.

Bevezetés

A XXI. századra az olvasóvá nevelés folyamata a digitalizáció határokat nem ismerő előretörésével egyre nagyobb és vastagabb falakba ütközik a gyermekek elérésében, nehezen ad új élményeket nekik. A fiatalok többsége bármennyi szabadidőt képes feláldozni arra, hogy minél több időt tölthessen a képernyő előtt. A konstans képernyőhasználat káros hatásai közül szakdolgozati kutatásom epicentrumában a gyermekek szöveggel való kapcsolatát vizsgálom.

A modern világ ellenére az írás és az olvasás esszenciális egységét képezik az oktatásnak, ezenfelül a mindennapi életnek, azoknál jobban is az egyre nagyobb jelentőséggel bíró vizualitás. Óriásplakátok, szórólapok, mozgóképek, egyedi hosszúságú és tartalmú audiovizuális anyagok befolyásos része elenyésző mértékben alkalmaz szöveges információval bíró formulákat. Ennek hiányosságát méltóak a nyomtatott dokumentumok kompenzálni, azonban ehhez a tudásvágy fenntartását nélkülözhetetlen valamilyen módon rájuk összpontosítani. Ezt a célt szolgálják a máig népszerű, nagy számban terjesztett és folyamatos áramlatban mozgó illusztrált irodalmi alkotások.

Ezen művészi gonddal elkészített dokumentumok sokszínűségéből adódóan több kiemelt csoportjukat vizsgálom különféle szempontok érvényességében: az illusztráltság mennyisége; országos viszonylatban mennyire elérhetőek a könyvtári intézményekben; ismertségük mekkora a különböző olvasói körökben. Mindezek tükrében hajtom végre kutatásaimat, hogy kiderítsem, miként építhetőek be az illusztrált alkotások a fiatalok életébe, mint konstruktív behatással járó kreatív és interaktív tevékenység központi elemei. Ezen kívül a digitális világ összevonása a hagyományos olvasóvá nevelési szokásokkal gyermekfoglalkozások keretein belül sem elhanyagolásra hivatott.

Téma és kutatás részletes ismertetése

Téma bemutatása

Napjainkban a térhódító médiának, különösen az internetnek köszönhetően a fiatalok gondolkodása, bizonyos kognitív képességeik fejlődése radikálisan átalakult. Audiovizuális és vizuális információk áradata folyik le a képernyőkön a szemük előtt másodpercek töredékein belül, amelynek csakis a számukra lényegi tartalmát szűrik ki és dolgozzák fel. Ebből következik, hogy az irodalmi alkotások, a nyomtatott könyvek, újságok, dokumentumok léte kötélrancra kényszerül a média felemészítő bugyra felett, amelynek közönségét csekély létszám írja le. Másképp fogalmazva a mostani fiataloknál – a későbbi generációkat is karöltve – egyre nehezebbé válhat az olvasóvá nevelés folyamata, maga az olvasás megszeretése. (D. Udvary, 2004., old.: 25.) Általános és gimnazista éveimben ugyan nem tűntek fel kiemelkedő jelei ennek a folyamatnak, azonban tagadhatatlan, hogy már az én generációm is abba a körbe tartozik, amely keveset olvas és inkább a képi megjelenítés kelti fel az érdeklődését, mintsem egy nyomtatott, betűhalmazokból álló szövegtömb.

Hogy hogyan orvosolható a probléma, a válasz egyszerű: illusztrált könyvek, képregények, silent bookok és interaktív könyvek. Pszichológiai szempontból ugyan elvetendő a korai olvasóvá nevelésben a túlzottan illusztrált művek alkalmazása, azonban nagyobb korban feltűnően fordul a kocka, az állandó képernyőhasználat figyelembevételével pedig kifejezetten. Mind egyéni, szülői és könyvtári oldalról kivitelezhető a „kései” olvasóvá nevelés differens tevékenységek, foglalkozások kivitelezésével, amelyek középpontjában egy illusztrált irodalmi alkotás áll.

Szakdolgozatomhoz kapcsolódó kutatásaim célja, hogy ehhez a forradalmi változáshoz felmérjem a könyvtárak állományait az említett dokumentumokból, valamint a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Gyermekkönyvtár olvasóinak tájékozottságát és tapasztalatait a vizsgálandó területen.

Probléma felvetése

A mai, folyamatosan rohanó, mindent is készen adó digitális korban az emberi természet kétpólusú végletekben nyilvánul meg, illetve ennek skáláján belül mozog. Egy része elkényelmesedik, míg a másik foggal-körömmel küzd a hagyományok megtartásáért, kizárva a digitális okoseszközöket mindennapjaikból, avagy vannak technofilek és technofóbok. Ez előbbi „elkényelmesedés” figyelhető meg a fiatal gyermekek, különösen a Z- és Alfa-generáció

körében. A mai gyermekek mindent készen kapnak, minden egyes információt, legyen az tartalomban gazdag vagy az online videómegosztó-felületeken általánossá vált tartalmatlan tartalom, különösen a másodpercek alatt lepergett audiovizuális anyagok, amikhez nagyrítván minimális igényű szöveg is társul.

Szöveg és olvasás. Ugyan az ember a beszéd keletkezése előtt is főként hangokkal, még inkább barlangrajzokban fennmaradt képekkel kommunikált társaival, annál is nagyobb jelentőséggel bírt az írás, ezáltal az olvasás kialakulása és globális elterjedése. A további grandiózus forradalmakról, mint a nyomtatás, gépesítés és digitalizáció már nem is beszélve. Mindez évezredek, később évszázadok, évtizedek, egyre rövidebb időszakok alatt váltak az emberi mindennapok szerves mozgatórugóivá. Mindezt a tudást – írás, olvasás, eszközhasználat és digitális tér használata – napjainkban egy újszülött gyermeknek mennyi ideje van elsajátítani és megtanulni tudatosan használni ezeket és az általuk fejleszthető képességeket így, ebben a sorrendben? Iskolába menetel előtt 6-7 év, amely idő alatt mivel találkozhatnak leghamarabb? Az okoseszközökkel, általuk pedig a digitális térrel, tehát a felnőttek bedobják őket mély vízbe, azaz az írás és olvasás szerves elsajátítása, általa szereshető élmények nem válnak a gyermeki emlékek részévé.

A korlátlan eszközhasználat és internetpörgetés következtében a gyermekek egyre kevesebbet fognak a kezükbe, olvasnak el maguktól egy vagy több könyvet. A hiányosan megtanult és alkalmazott kognitív készségek az életkor előrehaladtával rögzülnek. Ezek hosszútávon nehézségeket okozhatnak mind a tanulásban, mind pedig a mindennapi élet különböző aspektusaiban, különösképp a szociális élet területén.

A kutatás célja

Természetesen, ezen képességek a vizualitás kivonása nélkül is taníthatóak és fejleszthetőek megfelelő megközelítések megszilárdításával, amelyek akár a könyvtár falain kívül is helyet kaphatnak a gyermekek nevelésében. Az elsődleges cél egy olyan módszer megalkotása, amely a gyermekben fenntartja a tudásvágyból fakadó figyelmet egy illusztrált alkotás „olvasása” által. Ezt természetesen nem feltétlenül a kötelező és – hogy általános iskolás éveimre visszaemlékezzek – „kötelezően ajánlott” olvasmányok által kitett, több száz oldalas szövegtömbökkel érhető el. Ha egy gyermek képzeletét nem ragadja meg az adott olvasott történet, legyen bármilyen szép a borítója és talán van benne elejtve egy-két illusztráció, nem fog benne maradandó nyomot hagyni, amiből később a tanulmányai során tudatosan vagy tudatalatt építkezhet, teremhet, mondhatni művészkedhet, alkothat. Egyéni vallásom, hogy az

élet minden területén vannak egyfajta ritmusok, meghatározott színek, minták, sémák, amik az élet hatalmas vászonjának egyénenként egy-egy szeletjét adják. Ezeknek a vászondaraboknak az összemosásához pedig létfontosságú a kognitív képességek erősítése, fejlesztése, különösen az iskola előtt álló gyermekeknél.

Ebből az okból kifolyólag is határoztam meg két vizsgált főcsoportomat: a 3-6, valamint 7-12 éves korosztályba tartozó fiatalokat. Utóbbit abból kifolyólag nem tartom elhanyagolhatónak a téma kapcsán, hogy még az alsóbb évfolyamban feltételezhetően, az előbbi korcsoportéhoz képest korlátozottabban ugyan, azonban még finomíthatóak ezek a készségek.

Megjegyzendő, hogy a módszer kialakításához ugyan az illusztrált könyvek több csoportját vizsgálom úgy, mint illusztrált gyermek- és felnőttkönyvek, hiszen a gyermek keze az internet által mindenhová elér, interaktív könyvek, képregények és silent bookok, emellett kulcsfontosságú a jó illusztráció definiálása, illetve mi motiválja a gyermeket az olvasásra. Ezen határokon belül kívánom kutatásom végrehajtani, amely az alábbi hipotéziseket járja körbe:

- A résztvevő könyvtárak állománya bővelkedik az említett dokumentumokban.
- Nagyobb az érdeklődés az illusztrált könyvek iránt.
- A silent bookok csak részben ismertek a magyar olvasói körökben.
- Az illusztrált könyvek segítenek a digitális gyermekek olvasóvá nevelésében.

Hipotézisek felvetése

A résztvevő könyvtárak állománya bővelkedik az említett dokumentumokban.

Az olvasóvá nevelés alaphelyszíneként, valamint kutatásom részeként az intézmények állományát és annak változásait kívánom felmérni. Ugyan a könyvek látványosabb mozgását a kereskedelemben mérhetjük fel a kiadói tevékenységek nyomán követésével, az elérhetőség lehetőségét figyelembe véve a könyvtári intézmények stabilabb információszerzési közösségi térnek bizonyulnak, hiszen az állomány szabadon hozzáférhető az intézmény látogatói számára. A kijelentés alól részleges kivételt képeznek a zártabb közönséget megcélzó könyvtártípusok, mint a magán-, iskolai-, egyetemi- és szakkönyvtárak, mivel egy mérsékelt olvasói kört céloznak meg.

Az állomány mennyiségi és minőségi feltérképezésével országos szinten kirajzolható, adott vármegyék kulturális és információellátó intézményei milyen mértékben állnak készen a vizuális úton történő olvasóvá nevelés szintéri szerepének betöltésére. Gyermekkori

emlékeimre és az elmúlt években zajlott könyvtári látogatások tükrében a gyermekkönyvtári részlegek illusztrált állományi felkészültségével kapcsolatban nincsenek kétségeim.

Nagyobb az érdeklődés az illusztrált könyvek iránt.

Noha a fiatalság szabadidős tevékenységeire az órákon át tartó számítógép, tablet, telefon és egyéb okoseszköz-használat jellemző, az olvasás, mint hobbi, továbbra is előkelő helyet foglal a könyvmolyok, akár leendő olvasásszerelmesek jelentős körében. Emiatt, illetve az oktatási keretrendszerben meghatározott kötelező olvasmányok „szemrevalóságára” hivatkozva sem alaptalan az elképzelés, hogy az illusztrált szépirodalmi alkotások és ifjúsági könyvek minden digitális akadály ellenére töretlenek a tizenhétéves életévét nem betöltött egyének mindennapi kikapcsolódási ideje alatt.

A silent bookok csak részben ismertek a magyar olvasói körökben.

A gyűjtemény- és szolgáltatásmenedzsment kurzuson szóban elhangzottakat támasztja alá a szakirodalmi ismeretgyűjtés is, avagy Magyarországon jelenleg a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár rendelkezik az egyetlen silent book gyűjteménnyel, amelynek példányait ideiglenes kiállításokra viszik, alkalomadtán pedig kölcsönadják más könyvtári intézmények számára, akár külföldre is. Eme okból kifolyólag vetem fel hipotézisem, hogy a magyar olvasói körökben, lévén rendkívül új műfaj a szöveg nélküli képkönyv, kevésbé vagy egyáltalán nem ismertek.

Az egri megyei könyvtár silent book gyűjteményéről az illusztrált dokumentumok bemutatásánál, továbbá a kutatás könyvtári foglalkozásmegfigyelésnél olvashatnak bővebb ismertetést.

Az illusztrált könyvek segítenek a digitális gyermekek olvasóvá nevelésében.

Témaválasztásom és kutatásom legfőbb kérdése, amelyre igyekszem minél átfogóbban megtalálni a válaszokat. Az internet korában lehetséges lenne minél több fiatallal megkedveltetni az olvasást, mint élményeket és tapasztalatokat adó cselekvést az illusztrált könyvek, képregények, interaktív könyvek és silent bookok segítségével? Őszintén szólva, a vizuális érzékelés és a játékos foglalkozások alappilléreire támaszkodva, a leterhelő órarenddel és a digitális elkényelmesedéssel szemben is lehetséges efféle úton a gyermekek olvasóvá nevelése.

Szakirodalmi áttekintés

Ahhoz, hogy a területet alaposan elemezni tudjuk, elengedhetetlen a mai kutatói álláspontok vizsgálata, illetve nem elhanyagolható a múlt század szakirodalmának tüzetes áttekintése, hiszen az illusztrált történetmesélés nem a XXI. századi globális kultúra szüleménye.

Mivel magyarországi könyvtárak és olvasói szokások kutatását helyeztem vizsgálataim fókuszába, így arányaiban a magyar nyelvű szakirodalmakat helyeztem túlsúlyba. A különböző vizsgált dokumentumtípusok bemutatásához, az olvasási szokások körülményéhez, továbbá a kutatási adatok elemzéséhez és személyes nyomon követésekhez a választott szakirodalmakban jelenkori és múlt századi, az 1960-as évek utáni következtetéseket hasonlítok össze.

Az illusztráció, mint fogalom definiálásához többször hivatkozom Czeglédi László, Dobay Péter, Kalmár László, G. Pap Katalin és Tóth Béla tanulmánycikkeire. A különböző illusztrált könyvtípusok jellemzéséhez és a róluk alkotott képek megerősítéséhez alapul szolgált Daróczi Gabriella *Képeskönyveket az iskolába* című reflexiója, *A képregény története* és a *Kép-Regény-Történet: A kilencedik művészet ikonjai Magyarországon* című kötetek, valamint Lovas-Szabó Kitti *Van még hely a polcon?* című pályázati kiadványa.

Az olvasói motiváció és érdeklődés vizsgálatához érdemesnek tartom a külföldi megállapítások számbavételét is főként azon okból kifolyólag, hogy nemzetközi szemléletben az illusztrált könyvek nevelési-oktatói jellegű alkalmazása nem újkeletű jelenség a gyermekek olvasói tevékenységeiben, számukra szervezett könyvtári és iskolai foglalkozásokban kivitelezve.

Mi is az illusztráció?

Illusztráció fogalmának meghatározása

Elsőként érdemes közelebbről megvizsgálnunk az illusztrációk világát, meghatározni, mi is egy illusztráció. Mikortól számít egy rajz illusztrációnak, továbbá milyen a jó illusztráció és mikortól számít egy könyv illusztráltnak?

Értelmező kéziszótárak alapján háromféleképpen közelíthető meg az illusztráció fogalma: egy kép, ami díszít; szemléltet és magyaráz; illetve egy mű hangulatát fejezi ki és megerősíti azt. Ahogy Czeglédi László is megállapította, ezen tények képezik az illusztráció főbb funkcióit. (Czeglédi, 1992., old.: 35-37.) Közülük a kérdéskör kapcsán jelentős szerepet kap a legutolsó, vagyis egy irodalmi alkotás szöveges velejét vizuális formába öltve reprezentálja az olvasói szem számára a megfelelő értelmezési szinten. (Kalmár, 2003.) Az értelmezési szint életkor és olvasottság szempontjából is nélkülözhetetlen, hiszen nem a könyv díszítettségétől vagy szövegének stílusától lesz feltétlenül maradandó annak története. Ez okból kifolyólag sem lehetséges a kiegészítői funkció megléte nélkül a fogalmi meghatározás definiálása. G. Pap Katalin a fogalom determinálása szerint ezt a három szerepet elsődleges és másodlagos jelentésben fejezi ki, amelyek magjai az emberiség kezdete óta jelenlévő művészi kifejezésmódokat hordozzák magukban: ábrázoló- és kifejezőművészet. (Corredor, 2020, old.: 4-7. oldal) Ezek az információátadó stílusok mindenképp jelen vannak a gyermekkönyvek tartalmához hozzáadó illusztrációk mindegyikében, ahogyan Dobay Péter is megállapította, hogy „az illusztráció nem önmagáért beszél, hanem hitrajzi tolmácsolója kell hogy legyen az író képzeletében lejátszódott eseményeknek. (...) Az illusztráció helyesen megválasztva elő kell hogy segítse az elképzelést, a belső látás képeinek kibontakozását. Irányítania kell az olvasó képalkotását.”. (G. Pap, 1999., old.: 321.) (Dobay, 1977., old.: 18-19.)

A jó illusztráció definiálása

Az illusztrációk milyenségéről és minőségéről az illusztrált könyvek megjelenése óta állandó viták folynak mind a mai napig, azaz mennyire legyen rajzokkal tarkított egy történet, vagy legyenek-e egyáltalán képek a mesében, továbbá ha igen, azok mekkora mértékben tegyék ki a nyomtatott produktumot. Mindkét oldal jogos érvekkel alátámasztva tart ki szilárdan álláspontjaik mellett.

A gyermeki elme a felnőtt emberi agyhoz hasonlóan működik azzal az alapvető jelentős differenciával, hogy nem rendelkezik az információ feldolgozásához szükséges háttértudással.

Ebből az okból kifolyólag is erősebb hangsúlyt kapnak az olvasóvá nevelésben, különösen a kisebb gyermekek tekintetében. A minimális vagy rajzok nélküli történetek, ugyanis a látott kép, avagy konkrét tájékozódási pont hiányában az ifjú olvasó vagy mesehallgató önállóbban dolgozhatja fel az eddig ismeretlen világokat, szereplőket, helyszíneket, eseményeket. Mindenki előtt hasonló kép jelenik meg a szegény legényről, a szépséges királylányról, a csúnya boszorkányról és a rettentő sárkányról, mégsem teljesen ugyanaz. Ez a képzelet igazi szépsége, ezt engedik a legszabadabbá a leírásokkal operáló népmesék, novellák és regények. (Tóth, 1971., old.: 24.)

Ezzel ellentétben a túlsó parton lévők, az illusztrációk lelkes támogatói egyrészt a papírra vetett, többségében színekkel tarkított alakzatok és formák szépségét és díszítő hatását dicsérik. Még nagyobb pillérként állítható fel mellé a digitális eszközök által gyorsan és könnyen elterjedt különböző képi tartalmak. A már említett másodperces videóanyagok mellett a filmipar, a nagy mozgóképes tartalmakat megosztó felületek, különböző mozgóképes műfajok nagyobb figyelmet érdemelnek, különösképp a digitálisan rajzolt vagy 3D-s programmal készített több órás fényképsorozatok, az animációk, köztük az animék is. Minél látványosabb, szórakoztatóbb és bőségesebb a kínálat, annál jobban lefoglalja a gyermeket.

Habár nem feltétlenül károsak a mozgóképes alkotások sem, nem másodlagos tényező, hogy milyen tartalomból mennyit kap a gyermek. Másképp fogalmazva, nem minden arany, ami fénylik, azaz nem minden animáció szól a kiskorúakhoz. Ebbe a szűknek tűnő körbe nemcsak az animék tartoznak, hanem a nyugati animációs filmek és sorozatok szintűgy bőséges kincstára. Hogy pár különös gyöngyszemet feltegyek az asztalra, fiatal szemeket könnyen a tévé elé vonzhat a *Virsliparti*; *Geszténye, a honalapító*; *Felidae, karmok harca*; *Padak* vagy akár a *BoJack Horseman*; *Family Guy* és a *Happy Tree Friends*. Ezek olyan alkotások, amelyeknek origóját olyan témák adják, mint a trágár beszéd, rasszizmus, szex, függőség, depresszió, gyilkosság és öngyilkosság.

A nyomtatott könyvek a mai generációt nézve az olvasóvá nevelés tekintetében sem bizonyulnak tökéletes megoldásnak. Egy illusztráció nélküli, több száz oldalas szöveg nem ragadja meg a figyelmüket, sőt még inkább elveszi a kedvüket attól, hogy kötelező vagy szimplán szabad olvasmányokkal foglalkozzanak, mert negatív élmény társul az olvasáshoz. A cél a két világ közti kapocs megtalálása, amelyen a képi és az írott információközlés összhangban kínálja a leghatékonyabb megértési metódust a fiatalok számára.

A kérdés továbbra is nyitott: milyen a jó illusztráció? Az előbb említett kapocs, avagy harmónia, szöveg és illusztráció arányának megtalálása a kulcs elsődlegesen. Továbbá egy illusztrált alkotás céljának a minimális érdeklődés felkeltése mellett a nevelési szándék is

szükséges. A jó gyermekkönyv illusztráció nem feltétlenül díszítőelemként szolgál, hanem a szöveg bővítményeként szervesen kapcsolódik az olvasott történethez. (Czeglédi, 1992., old.: 35-36.) (Kalmár, 2003.) Lehet kissé pongyola, abszurd, ami mindig új élményt mutat a gyermeki léleknek. A lényeg, hogy a szó elevenedjen meg a látott képpé, ugyanakkor ennek kölcsönösen visszafelé is működnie kell: a látott kép szemléltesse mindazt az eseményt, amiről a karaktersorok írnak.

Továbbiakban is Dobay szavaira támaszkodva, az illusztráció alapvető lényege, amiért egy regény vagy verseskötet ábráiként kerülnek nyomtatásra. A helyes illusztráció olyan, akár a növény letépett és frissen beültetett levele: megfelelő gondozással gyökeret ereszt, és új virág sarjad belőle. Más szóval, a „jó” illusztráció, akár a növénné fejlődő levélke, elindítja az olvasó képzeletét, felkelti az érdeklődését, segíti a megismerést és tanulást azáltal, hogy szervesen kapcsolódik a szépirodalmi mondanivalóhoz. (Dobay, 1977., old.: 19.)

Miből lesz az illusztrált könyv?

Ahogy a fejezet előző részeiben is enyhe lefedésre került, hiszen az illusztrált irodalmi művek tekintetében a rajzolt kiegészítőelemek lényegben rejlnek a kulcs. A kulcs ahhoz, hogy megértsük, mikortól beszélhetünk ábrákkal ellátott szöveges dokumentumról, mi tesz egy illusztrált könyvet, mit jelent ez a kapocs írott és látott információk között. A kiegészítő funkció alapvető létfontosságának figyelembevételével megállapítható, hogy „az irodalmi alkotás és az illusztrálás szoros egységet alkotnak. Az illusztráció feltételezi az irodalmi művet és nem nélkülözheti.” Az írói tartalmat az illusztrátor saját stílusában, szín- és alakzathasználatában művészi többletértéket ad, általa válik az olvasó javára az olvasás élményének multiimpresszivitása. (Dobay, 1977., old.: 19.)

A művészet bármely ágán képes hatni mind az emberi elme legmélyebb rejtekeire, ugyanakkor a szív legkuszább érzelmeire, mindarra, amit tudatosan nem feltétlenül veszünk észre. A médiumok vegyítésével – ez esetben a betűfalás és a vizuális gyönyör kiegyensúlyozott egységének megteremtésével – több kapu nyitható meg a szórakozás, az informálódás és a tanulás területeit érintve. Ez az egyensúly az író és a rajzoló, két világ művészenek szövetsége által válik valóra. Nem beszélve arról, hogy lényegében „egyetlen irodalmi alkotás sem nélkülözheti az illusztrálást” (Czeglédi, 1992., old.: 37.)

Az 1990-es években a vizuális megjelenítés hiánya dominált, napjainkra azonban ennek ellenpontja rémlik teret hódítani: egyre több gyermekkönyv, különösen mesekönyvek kerülnek grafikus kezek alá, már-már túlzóan nagy arányban az illusztrációra terelődik a hangsúly, olykor

elnyomva a szövegi lényegét. A könyv esszenciája elsősorban a szöveges tartalom, vagyis az író által betűkkel körülrajzolt, képzelőerőt megmozgató világot illusztrátor alkotásainak is az írott információ diktálta szabályok és művészi kifejezés technikák határain belül mozogva szükséges újragondolnia kép formájában az olvasott anyagot. (Dobay, 1977., old.: 18.) Értelmszerűen, kivételes esetekre is vannak példák, amelyek a következő fejezetben érdemi bemutatásra kerülnek.

Illusztrált dokumentumok vizsgálata

Gyermekeknek és kamaszoknak szánt illusztrált könyvek

Ezen illusztrált könyvtípusok országszerte ismertek és elterjedtek mind a könyvesboltokban, mind pedig a könyvtárakban. Ugyan az olvasóvá nevelés az óvoda megkezdése előtt elengedhetetlen a lapozható könyvek és az illusztrációval teletűzdelt mondókás és versikés kiskönyvek, a vizsgált korcsoportokra való tekintettel ezek mélyrehatóbb vizsgálatban nem részesülnek.

Az óvodás gyermekek számára, ahogy a jární és beszélni tanuló csecsemőknél is, a minél rajzoltabb, minél illusztrációval dúsabb tartalom hat a legnagyobb benyomással. Mint korábban tárgyalásra került, nem feltétlenül létfontosságú a minél részletesebb és realiztikusabb ábrázolást előnyben részesítő grafikával díszíteni egy írói alkotást, minél kisebb a kérdéses korcsoport, annál egyszerűbb és színesebb, könnyen felismerhetőbb képekkel kell dolgozniuk az illusztrátoroknak, nem feledve a tartalmi aspektusok vizuális reprezentálását. Ennek segítségével serkenthető a gyermekek képzelete, valamint a mesékhez kapcsolódó feladatok végrehajtásával a hallott vagy olvasott történetnél további területekre tágítható.

A nagyobb korosztály számára kiadott illusztrált alkotások képi világára már egy egészen más látásmód jellemző. Egy érettebb, fejlődő személyiség kerül fókuszpontba, ami az előbbieken tárgyalt minél több, minél változatosabb, minél sokszínűbb művészi-irodalmi alkotásokat már nem igényli akkora dózisban, mint mondjuk egy óvodás gyermeki lelke: kevesebb, mégis kifejező, mély üzenetet hordozó vizuális irodalmi tartalom mindenképpen maradandó nyomást gyakorol az olvasóra.

Képregények

A szöveg és illusztráció mérlegének kibillentését elsők között a képregények idézték elő, és évtizedek óta töretlenül imádozták a nagyközönség által, nemhiába nőtt ki magát a kilencedik művészetté a szakértők szemében. Nem hinnénk, hogy magyar viszonylatban az első képregénypróbálkozások az 1800-as évek második felében vetődtek papírra, szinte párhuzamban más országok időszaki kiadványainak karikatúrisztikás történeteivel. Az első protoképregények – képaláírással magyarázattal ellátott tipizált alakok és helyzetek grafikus ábrázolása – Jókai Mór és Jankó János tollai által. (Corredor, 2020, old.: 8.) (Patonai, Szép, & Szűts-Novák, 2018., old.: 12-15.)

A leütött karakterek által uralt nyomtatott alkotások helyett a képregények storyboard-szerűen képsorozatból álló, kevesebb szöveges, inkább párbeszéd és elejtett narrációs kockákkal cifrázott történetek, amelyekhez írott tartalomként a jelenetek hangjai is életre kelnek. Minden hangeffektnek, háttérzajnak van egy univerzálisan meghatározott karakterizált jelölése, amik stilizálása által még élvezetesebbé, a mozgásélmény illúzióját fokozzák a szem számára. A cselekménydús, szinte képkockánként ábrázolt akciójelenetek a legvonzóbb kínálatok a gyermekeknek és a fiatal kamaszoknak, akár csak a boltban található nagy tábla csokoládé: csábító, kielégítő, kiváló helyettesítőeszköz, és ezen értelmezésben a hagyományosnak nyomtatott regények, elbeszélések és novellák helyét veszi át az ifjak szabadidejében.

Számos szubkultúra magját ezek a „képeskönyvek” teszik ki. Ebből következik, hogy az azonosságot, a világban helyüket kereső fiatalokhoz szélesebben jutnak el, nem beszélve a kiugróan magas piacukról, ugyanis magyar szemléletben is színvonalas és mai napig működő online képregényboltok működnek, mint például a *Bubi Bolt*, a *Fumax Kiadó* vagy a *Kingpin*.

Jóllehet a képregények elsősorban a szórakoztatás céljából születnek, bizonyos sorozatok száma – legyen nyugati comic vagy keleti manga – heti rotációban bővül, idővel felötlött a kísérlet egyes kötelező olvasmányok átkonvertálása ebbe a műfajba. Ennek köszönhetően egy sajátos köztes mezőt hoz létre a szórakoztató zsáner és a kötelezően megismerendő tananyag között. Személy szerint a fiatalok efféleképpen történő megközelítése mind a tanulás, mind pedig az olvasóvá nevelés terén ideális: nem rugaszkodik el a gyermeki lélek világszemléletének „biztonságos” határaitól, mégis képes mondanivalóban újat és szellemileg építő alapanyagot nyújtani. Jókai és Jankó útján számos huszadik századi folyóirat lapjain jelentek meg Heltai Jenő és Mühlbeck Károly képaláírásos történetei és képregénycsíkjai, a harmincas évek szó buborékos képregényei, 1945 után a gyermekújságok, végül Kuczka Péter pártos képregényei által vált köztudatba a „képregény”, mint műfaji megnevezés. (Patonai, Szép, & Szűts-Novák, 2018.)

A képregény, mint formátum kiváló közvetítő eszközként szolgál akár a kötelező olvasmányok könnyebb befogadásához és megértéséhez. Mi sem bizonyítaná ezt másképp, mint az 1957 és 1975 között lezajló adaptációs korszak. A máig klasszikusnak számító és a kerettanterv által szigorúan megkövetelt műveken túl más neves irományok kerültek képregényesítésre, mint például Jókai *Szép Mikhál* című regénye, Arany János *Toldija* és *A nagyidai cigányok* című komikus eposza, *A cirkusz* novella Karinthy Frigyesről, Rejtő Jenő művei, vagy világi irodalomból Jules Verne *Grant kapitány gyermekei*, Karl May *Winnetou-ja* és Victor Hugo *Nyomorultak* című műve. Ezen adaptációk többsége az 1957-ben indult *Füles*

képregénymagazinban jelent meg, de mellette számos más időszaki kiadványok is publikálták őket, mint a Pajtás képes gyermekújság, a Po sztranye szovjetov, a Nők Lapja és a Népszava. Az adaptációk úttörői közé tartozik Cs. Horváth Tibor forgatókönyvíró, a rajzolt megvalósítást pedig Gugi Sándornak, Endrődi Istvánnak Zórád Ernőnek, Sebők Imrének, Korcsmáros Pálnak és a magyar rajzfilmek világából jól ismert Dargay Attilának köszönhetjük. (Patonai, Szép, & Szűts-Novák, 2018.)

A múlt áttekintése mellett érdemes kiemelni a mai napig töretlenül élő magyar képregénykultúra sokrétű, kortárs grafikusainak munkáit, amelyek csakugyan bizonyítják, hogy ez a műfaj, akár egy klasszikus Disney-rajzfilm, minden korosztályt képes a maga módján megragadni és ámulatba ejteni. Egyedi ábrázolásmódok és történetek mellett napjainkban is alkalomadtán felbukkan egy-egy klasszikus magyar irodalom újraadaptálása. (Patonai, Szép, & Szűts-Novák, 2018.)

Silent bookok

Országos tekintetben az elmúlt 2 évben kerültek igazán könyvtárosi köztudatba a szöveg nélküli képkönyvek, ismertebb nevükön a silent bookok. Habár a kifejezés „silent” elég megtévesztő abban a tekintetben, hogy ezen alkotások vizsgálatában a némaság egységes értelmezése nyer magának teret a legkevésbé. Ahogyan Révész Emese is kijelentette, hogy az effajta megnevezés „némiképp félrevezető, hiszen a nyomtatott szöveges kíséret hiányából nem következik egyenesen, hogy a látvány nem fordítható át szavakká; a gyakorlat azt mutatja, hogy a képes történetek gyakorta ösztönzik hangos mesélésre a gyermek nézőt.” (Révész, 2019., old.: 166.) A kifejezés a szöveg nélküli képkönyvek írott tartalmának hiányát hivatott megjelölni, egyúttal a képi világuk meglepő gazdagságát is hangsúlyozza. (Lovas-Szabó, 2023, old.: 4-5.)

Ezek az irodalmi és művészi viszonylatban érdeklődést keltő művek rajzainak és fotóinak stílusa, színvilága már pusztán látványában megteremti a benne „írt” történet atmoszféráját és hangulatát, még szimbolikus jelleggel is képes bírni, ezért sem mindig egyszerű feladat egy ábrák sorozatából felépülő cselekményt egyetlen egyféleképpen értelmezni. Emiatt igénylik a legnagyobb szemügyrevételt a szöveg nélküli képkönyvek, mivelhogy szinkronban több kognitív területet mozgatnak meg, valamint hosszabb elmélyülést igényelnek a minél tisztább kép meglátásához, ami ráadásul egy csoportos foglalkozás keretein belül résztvevőnként erősen eltérő lehet. Ahogy azt Giulia Mirandola is megállapította, a silent bookok alkalmasak a gondolkodás, a logikai és kritikai ítézőképesség fejlesztésére már a korai gyermekkorban,

emellett egy idegen csoport összehangolására is potenciális tárgya lehet egy szakkörnek, tehát közösségépítő ereje is nagymértékű. (Giulia, 2022., old.: 202.)

Magyarországi megközelítésben a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár állománya rendelkezik a legnagyobb silent book-tárral, amelyet 2017 óta bővítenek. (Lovas-Szabó, 2023, old.: 9-10.)

Interaktív könyvek

Habár évtizedek óta kiadásra kerültek a gyermekek képzeletének és gondolkodásának összhangban végbemenő megmozgatását kihajtható tartalommal, kvízkérdésekkel vagy kreatív alkotói feladatokkal tarkított, főképp ismeretterjesztő könyvek, amelyek egyfajta interaktivitást hordoznak magukban, a kortárs könyvpiacot szemlélve az elmúlt évtizedben jelent meg a tényleges értelemben interaktívnek számítható könyv. Ez az új könyvműfaj ötvözi az olvasás vagy mesehallgatás tevékenységét egy digitális applikáció közreműködésével.

Az interaktív könyv, mint alkalmazástípus kisméretű okoseszközökön egyaránt futtatható. E-könyvbújásán kívül mozgóképeket is tartalmaz, ezzel még élvezhetőbbé téve az olvasási élményt különböző színészi felolvasások, effektek és hanganyagok kínálatával egyetemben. Ezen okból kifolyólag sem tekinthetők definíció alapján meghatározott e-könyveknek, illetve mozgóképes anyagoknak vagy videójátékoknak sem, ugyanis az animációs és interakciós funkciók ellenére itt a szöveg esszenciális szerepet tölt be.

A digitális kor gyermekei számára kétségkívül az interaktív könyvek a legideálisabbak az olvasóvá nevelésre a virtuális világhoz kapcsolódó mivoltával. Hogy Daróczi szavait idézzem „a tabletre és telefonra letölthető applikációk között több olyan is van, melyeknek az olvasóvá válás, illetve nevelés szempontjából oly fontos motivációs hatásával, valamint a szövegértési készségre gyakorolt pozitív hatásával kapcsolatos, óvodai és iskolai környezetben elvégzett mérések is lezajlottak már, amelyek e forradalmian új eszköznek a szövegértési készségre gyakorolt pozitív transzferhatását mutatták ki.”. (Daróczi, 2022., old.: 103.)

Gyermek és olvasás kapcsolata

Gyermek és könyv kapcsolata

A külsőségek elemzése mellett nem feledkezhetünk el a probléma központi alanyáról, az olvasóról sem. A digitális eszközök térnyerésével a fiatalok mindennapi életében a könyv, az olvasás élménye rohamosan kiszorult. A világhálón keresztül olyan tartalmakhoz férnek hozzá, amik nem feltétlenül meglévő tapasztalatukhoz igazodik, illetve főként audiovizuális anyagokat fogyasztanak, ezáltal az olvasási idő csökken, akárcsak az érdeklődés a könyvek világa iránt. Külföldi viszonylatban egyre lehangolóbb méreteket öltenek a digitális eszközhasználatból fakadó hátrányok, köztük az olvasási és nyelvi visszamaradottságok, amelyek pedig vonzzák magukkal a további hiányosságokat, általuk pedig lassabban és nagy valószínűséggel torzultan fejlődik a gyermekek kritikai gondolkodása, tervező-, problémamegoldó- és szociális képessége.

Természetesen a felszínes tapogatózás elkerülése végett – amelyhez személyes könyvtári megfigyeléseim is hangsúlyos alátámasztásul szolgálnak – elengedhetetlen az érdeklődési körök vizsgálata és szem előtt tartása, ha tegyük fel egy új, a célzott korcsoport számára megfelelő, illusztrációval ellátott könyvet adnánk a piacra. A következőkben a rajzolt epikai alkotás, az olvasói egyéniség és az olvasási motivációk közötti kapcsolatokra és összefüggésekre kívánok rávilágítani.

Gyermek és olvasás vizuális kapcsolata

Elsődlegesen a kérdéskör központi elemeinek kapcsolatát érdemes közelebbről megvizsgálni, avagy a gyermeket és a könyvek szeretetét az illusztrálás útján. Ahogyan az előbbiekben érintésre került, a fiatalkorúak vizuális élményében mára a digitális eszközökön folyamatosan pörgő, mindig friss és aktuális tartalom dominál. Mit látunk nap mint nap, akár zárt légtérben vagy az utcán? Fiatalok, szülők, nagyon szélsőséges esetekben babakocsis kisgyermekek kezében telefonokon vagy tableteken gördülnek az újabb és újabb képi és videós anyagok, azokról semmilyen reflektálás vagy diskurzus nem esik családtagok vagy barátok körében, a belső elgondolásról nem is beszélve. Miért van ez így? Gyermekeknél még érthető a kíváncsiság, a minél színesebb és „szagosabb” digitális élmények nagy hatást gyakorolnak rájuk, de miért látunk egyre több felnőttet is a telefonját tekerni? A válasz az evolúcióban keresendő.

Az emberi elme az ember, mint faj kifejlődése óta szomjazik a képi behatásra, mivel a szem a túlélés legalapvetőbb érzékszerve a hallással és a szaglással karöltve. Minél több érzéket ragad meg egy fotó, egy művészeti alkotás, egy film vagy egy pár másodperces videó, annál jobban fenntartja a néző, a hallgatóság, a közönség figyelmét. A mai, vizuálisan ható médiumokat számos, nagy kulturális jelentőséggel bíró, történelmileg és művészileg is számottevő produktumok előzték meg, mint az ábrázoló nyomatok, a kódexek díszítései, a rézmetszetek, a hieroglifák, és a kezdet kezdetéből ránk maradt barlangrajzok. (Corredor, 2020, old.: 4-7.) Megszámlálhatatlan könyv és film merít inspirációt egy már létező mű vagy egykor virágzó kultúra emlékeiből.

A naprakész és tartalomszolgáltató felületektől függően hasznos információ ellenére a kritikai gondolkodás és a választékos forráshasználat elengedhetetlen az internet sűrű hálójában. Ezen képességek elsajátítása és finomítása pedig elsősorban a felnőttek feladata, hiszen a gyermek minél kisebb, annál könnyebben fogad be bármilyen „tartalmatlan tartalmat”, különösen audiovizuális formátumban. Mint az illusztrációk milyensége terén, az olvasói érdeklődés tekintetében egyaránt a kapocs megtalálása szükséges, a megfelelő mennyiségű és minőségű képernyőidő megszabása és laza megtartása, hiszen a korlátok közé szorított gyermeknél hajlamosabb a szabályok szándékos megszegése, vagy egyszerűen a kíváncsiságból fakadó átlépése. Ezzel segíthető elő a gyermek testi, még inkább szellemi kiegyensúlyozottabb fejlődése, ami szülői, velük együtt pedig tanári, oktatói nevelés és figyelem nélkül elérhetetlen. Ha nincsenek határok és kihívások a gyermek előtt, saját maga által nem képes helyesen fejleszteni, bővíteni a tudását, szemléletét az élet különböző területeiről, hiszen a kognitív képességek nem csak a tanórák és a házi feladatok által megszabott tanulásra korlátozódnak, a mindennapi cselekvésekre és interakciókra egyaránt kiterjednek.

Egyetlen kérdés maradt számunkra: mi érdekli a gyermeket? Talán Kosztolányi Dezső irodalmával – például *A kulcs*, *A fürdés* – lehetne legjobban azt az általam erősen hamis nézetet jellemezni, ami évszázadokon keresztül jelen volt az emberiség történelmében. Sokáig a gyermekeket ugyanúgy kezelték, mint a felnőtteket, avagy „kicsi felnőttek” voltak az idősebb és tapasztaltabb emberek szemében. Eszerint a felfogás szerint a gyerkőcök ugyanúgy látják a világot, ugyanúgy megérteneek mindent a világról és mindenről van tudomásuk, ami a közvetlen környezetükben történik, és ugyanolyan bánásmódban részesülnek, mint egy felnőtt, ha rosszat csinálnak. Továbbá a múlt században a művészetet erősen a társadalmi-politikai jelenségek reprezentálására használták, amelyekkel gyakran a gyermekek világnézetét is befolyásolták. Hogy ne könyves példával éljek, Walt Disney egy kisfilm erejéig második világháborús német

katonává tette a sokak által ma is imádott Donald kacsát. Szerencsére napjainkra az említett szemlélet foszlányaiban még lehet egy-két családon belül jelen van, de országos vagy globális tekintetben nem ez a tendencia áll fenn. Ez alól kivételt képeznek bizonyos keleti területek, mint Kína, valamint az arab és iszlám kultúrák készítenek olyan animációs filmeket, amelyekben a politika központi témaként jelenik meg., továbbá a nyugati tengereken bűjtatottan jelen lévő szexuális identitásmozgalmak tartalmi. A kivételek miatt azonban igazat kell adni Borisz T. Lihacsov gondolatának, vagyis a képzőművészet nevelő funkcióval bír, mivel „sajátos és megismételhetetlen módon képviseli a kor arculatát, szellemi életének jellemző vonásait.” Lihacsov emellett arra a meghatározásra is eljutott, hogy a gyermekek megismertetése a művészettel kulcsfontosságú, hiszen általa ismeri meg közvetett módon a valóságot és annak szépségeit és törvényszerűségeit. A fiatalok élettapasztalatai általában korlátozottak, nehezen hoznak döntéseket és alkotnak véleményt akár egy művészeti alkotásról is. Ha nem hozzáillően alakul ez a válogató készség és ítélőképesség, „ilyen esetben alacsony színvonalú ízlés alakul ki, és az ideálok kiválasztása, a valósághoz való viszony is az igénytelen művek szintjén marad.” (Lihacsov, 1977., old.: 13.)

Nem beszélve arról, hogy a kiskorúak személyiségének kialakulásában is óriási szerepet kap a képzőművészet, a rajzolás, ugyanis az önkifejezés szerves részét képezi. A gyermek minden beérkező ingert az alkotás folyamatában dolgoz fel és tesz láthatóvá, érzékelhetővé mások számára, akár ki nem mondott szavakat is. (Lihacsov, 1977., old.: 15.)

Olvasás és motiváció

A jó illusztráció definiálása mellett célravezető a gyermeket megfogó illusztráció meghatározása. A gyermeket akkor ragadja magával a felolvasott szöveg vagy a látott kép, ha a befogadott információ, formátumtól függetlenül, az olvasó számára dekódolható. A látás alapját az alaki egység képezi, avagy adott alakzat milyen színű, mekkora és milyen formát ölt. Míg a látás tudatos tevékenység, addig a tanulás inkább spontán, automatikus jelkapcsolási folyamatok sorozata. Az óvoda előtt álló gyermekeknél különösen megfigyelhető, hogy ezek a folyamatok intenzíven mennek végre bennük a mindennapokban, gyorsan tanulnak és fogékonyak minden új ismeretre, bár kezdetben logikailag kissé pontatlanul. Ennél az érzékelésnél nincs köztes átjáró. Ezen a jelértelmező folyamaton a képzelet, a fantázia, mint a két végpontot összekötő közeg annyiban változtat, hogy bizonyos mértékben elrugaszkodik a valóságtól, mégis hozzájárul annak mélyebb megértéséhez. Ilyen köztes, fantáziadús közegre legjobb példa bármelyik vallás, a mitológia, a népköltészet, de még az egyéni álmok, látomások

is. (Uždil, 1977., old.: 74-75.) Az illusztrációknál is ez a helyzet áll fenn: ismerős színek és formák alkotta karakterek, események elevenednek meg a papíron, amelyek többet adnak a puszta ábrázolásnál, illetve annál az alapismeretnél, amivel a gyermek feldolgozza a látott képet.

Az elsődleges érzékeléssel egyetemben fontos kiemelni azt az ismeretlent, ami okán a gyermek hajlandóságot mutat egy történet megismerésére, avagy kedvet kap egy könyv elolvasására. A motivációt két típusra bonthatjuk: belső és külső hajtóerők. Külső motiváció a versengés és az elért eredménnyel bevonzott elismerés, míg a belső sugallat egyfajta öndicséretként, az önszeretet egyik megnyilvánulásaként értelmezhető. (Cox & Guthrie, 2001, old.: 117-118.) Ezek a motivációs tényezők erősen befolyásolják az olvasási szokások kialakulását, általa pedig az írástudás kialakulását és fejlődését is. A motiváció, a belső ösztönzés a gyermekben gyökerezik, ami az olvasást rekreációs tevékenységgé változtatja. Ezt a külső motiváció abból a szempontból gyakorol hatást, hogy milyen visszajelzést kap, vagy könyvek esetében milyen véleményeket hall az adott történetről. Ha a többség előtte negatívan értékeli a könyvet, csekély az esélye, hogy az egyén megvegye vagy kikölcsönözze azt és elolvassa. Bármilyen motivációról beszélünk, az olvasásra kifejtett hatása minden esetben kihat az énképre, a jellem fejlődésére.

Kutatás felépítése

Adatgyűjtési stratégiák

Kutatásom alapvetően két fő irányba vázoltam fel: egyrészt országos viszonylatban kívántam felmérni a könyvtárak állományainak a témához vonatkozó dokumentumait. Adott állományt mekkora mennyiségben teszik ki az illusztrált könyvtípusok, milyen gyakori ezen dokumentumok kölcsönzése, illetve az elmúlt 2 év könyvtári foglalkozásait is felmértem. A beérkezett válaszok mennyiségétől függően terveztem területi leképezést készíteni, ezáltal felmérhetővé válik egyes vármegyék intézményi felkészültsége a vizuális úton történő olvasóvá nevelésre.

Másrészről az olvasói körök vélekedését is figyelembe kívántam venni, lehetőség szerint akár testközelből nyomon követni olyan foglalkozásokat, amelyek középpontjában egy-egy illusztrált könyv áll. A kutatás ezen részét a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Gyermekkönyvtárában hajtottam végre.

Mint a kutatás ismertetésében is megjegyeztem, az adatok túlnyomó részét két kérdőívvel kezdtem meg, amelyeket első körben 2023 júliusában küldtem ki könyvtári intézmények, egyéni olvasói körök és szülők számára, az adatok gyűjtését 2024 március végén zártam le. A könyvtári intézmények csekély adatfogadásának hiányában az egyéni válaszok és eredmények kerülnek szakdolgozatom fókuszába.

Intézményi felmérés eredményei

Intézményi adatgyűjtésem célja, hogy összehasonlítsam az állományok összetételét és azok változásait a vizsgált dokumentumok mozgásának függvényében. Mozgás alatt a dokumentumok kölcsönzésének, apasztásának és más intézménynek történő átadása értendő. Ezáltal kívántam felmérni a könyvtári intézmények felkészültségét a vizuális alapokon nyugvó olvasóvá nevelésre.

Az adatgyűjtés nem a tervezetnek megfelelően alakult. A kérdőív a Könyvtárosok Facebook-csoportba, a Katalist fórumára került ki, továbbá az Országos Széchényi Könyvtárat is felkerestem e-mailben a kérdőív terjesztésével kapcsolatban. A hamar megérkezett válasz alapján kérésem továbbították a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban dolgozó munkatársak részére, ellenben az üzenetváltást követően nem növekedett a meglévő válaszok száma. A csekély mennyiségű adatok beérkezése okán az intézményi vizsgálat a kutatás kevésbé szignifikáns részét képezi.

A diagram függőleges tengelyén is leolvasható, a kitöltők száma valóban elenyésző a várt eredményekhez képest, azonban az adatok bemutatása koránt sem elhanyagolható, hiába nem elengedő az országos területi leképezéshez. (1. diagram) A legtöbb kitöltő intézmény Pest vármegyéből érkezett be. Városi és megyei könyvtárak, többségében pedig iskolai könyvtárak működtek közre.

Állományok tekintetében kis-, közepes- és néhány nagykönyvtárról beszélhetünk. A fenti kördiagramon a könyvtárak illusztrált dokumentumainak százalékos eloszlása látható. (2. diagram) Konkrét számokkal operálva, a könyvtárak állományai együttesen 1 365 028 db dokumentumot foglalnak magukba, amelynek 14,50%-a teszi ki a témához kapcsolódó műveket, ez pontosan 204 985 db illusztrált mű.

Típusokat vizsgálva a gyermekeknek szánt illusztrált könyvekkel mindegyik könyvtár rendelkezik, képregénnyel sokkal kevesebb példányban, de szintúgy rendelkeznek. Interaktív könyvek és silent bookok esetében a számok jóval kisebbek, amelyek nem egyenletesen oszlanak szét az intézmények között, sőt egyes könyvtárakban ezek a szám adatok közelebb állnak a 0-hoz, mintsem meghaladnák a 100 darabot. Ahogy a diagramon is látható, a százalékos eloszlásokat vizsgálva a felső három könyvtár – nevezetesen a Csorba Győző Könyvtár Gyermekkönyvtára, a Takáts Gyula Könyvtár és a Móricz Zsigmond Könyvtár – kiemelkedik a többi állomány összetételéhez képest, míg az intézmények többségében az illusztrált dokumentumok mennyisége nem haladja meg a 10%-ot.

Kétségtávol az állomány összetételét nagyban befolyásolja a könyvtár jellege, mennyire látogatott, kik mennek hozzájuk eseményekre, mennyien és miket kölcsönöznek tőlük, avagy kik által, milyen dokumentumok és milyen formában mozognak. Továbbá egyes intézményeknél észrevehető, minél nagyobb az állomány, annál nagyobb százalékban rendelkezik illusztrált irodalmi alkotásokkal. A következőkben a különböző művek mozgását vesszük jobban szemügyre.

A következőkben a könyvtári dokumentumok mozgásának korreláció analíziseiből emelem ki az említésre méltó adatokat. A kapcsolatok befolyásoló tényezői közé tartozik az adott könyvtípusok állományi mennyisége, olvasói ismertsége és a feléjük fordított figyelem. A kölcsönzések gyakoriságát vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a gyermekeknek szánt illusztrált könyveket viszik leggyakrabban ki a könyvtárakból. Ehhez képest a többi típust nézve az érzékelhető, laza vagy kapcsolat nélküli szám adatok mögött nem csupán a ritkább kölcsönzés áll. Lehetséges, hogy ezek a dokumentumok – különösen az interaktív könyvek és silent bookok – bizonyos könyvtárak állományát nem képezik. (1. táblázat)

A következő táblázatban a könyvek átadása alatt az intézmények közti dokumentummozgás értendő. Az interaktív könyvek és silent bookok közti kapcsolat egyértelmű. A jelölt válaszok alapján a két típus átadása nem gyakori, illetve azért jelölhették még a legalacsonyabb értéket, mert adott intézményekben nem találhatók meg. (2. táblázat)

Természetesen, a vizsgált mozgások közül nem maradhat el az apasztás. Ebben az esetben a viseltes, sérült vagy kevésbé kölcsönzött dokumentumok kerülnek selejtezésre. A gyermekeknek szánt illusztrált könyvek és a képregények apasztása érzékelhetően hasonlóan zajlik, illetve az interaktív könyvek és silent bookok is ilyen kapcsolat áll fenn. A gyermekkönyvek kapcsolata az interaktív könyvekkel és a szöveg nélküli képkönyvekkel azért nem lehetséges, mivel utóbbi két dokumentumtípus újszerűnek számít Magyarországon, így nem minden intézményben találhatók meg. (3. táblázat)

Az elmúlt két évben tartott foglalkozásokat figyelembe véve hat könyvtárban alig-alig vagy egyáltalán nem bonyolítottak le ilyenfajta eseményeket, ennek ellenére a többség általánosan és kimagaslóan odafigyel a gyermekek fejlesztésére az illusztrált irodalom lapjait feltárva. Személyes megfigyeléseim helyszíne, a Bródy Sándor Könyvtár Gyermekkönyvtára különösen szárnyaló értéket mutat. Ennek miértjéről az általam nyomon követett és lebonyolított foglalkozások mindegyike kiváló példát mutat. (3. diagram)

Az állományok összetétele és a foglalkozások gyakorisága között nincs szemmel látható összefüggés. Példának okáért, a Bródy Sándor Könyvtár Gyermekkönyvtára 28 ezer dokumentumának 5,07%-a illusztrált művek, azonban a foglalkozások száma a maximumot adja vissza a diagramon is. Ellenpéldának nézzük a már említett Takáts Gyula Könyvtárat. Tízszer akkora állománnyal rendelkezik, mint a Bródy, amelynek 12,32%-át teszik az illusztrált művek, mégis meglehetősen kevesebb foglalkozást tartottak az elmúlt 2 évben. Ebben az esetben adott intézmény látogatottsága hat ki a foglalkozások rotációjára, továbbá a már ott járt csoportok milyen élményekkel gazdagodtak azalatt a röpké pár óra alatt. A könyvtárak látogatottságának kérdésére részletesebben rátérek az egyéni kérdőív adatainak feltárása alatt.

Egyéni kutatási eredmények

Mint már említettem, az adatok zömét kérdőív terjesztésével gyűjtöttem be. Továbbá, a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Gyermekkönyvtárában követtem nyomon 2024 január-február időszakában foglalkozásokat, amelyek közül néhány szervezésében magam is kivettem a részem. Az alábbiakban a kérdőívből származó adatokat ismertetem. Összesen 107 válasz érkezett be, főként szülők és fiatal felnőttek adatai kerültek elemzésre.

Nemi eloszlásokat megfigyelve azt tapasztaljuk, hogy a könyvekkel kapcsolatos kérdésekben a nők jól vártan előnyt élveznek, viszont a maradék 12%-ot képviselő férfi válaszadó a bizonyíték arra, hogy az olvasás, a könyv és a könyvtár nem csupán az egyik nemet „ápoló” hobbi, eszköz és közösségi tér. (4. diagram)

A vizsgált korcsoportok okán külön kérdésként szerepelt a felmérésben, adott kitöltőnek hány éves van-e gyermeke, és ha igen, hány évesek. Témám szempontjából 18 gyermek helyezkedik el a kijelölt korcsoportok skáláján. (5. diagram)

Az intézmények látogatottságát tekintve a válaszadók 21,50 %-a havi rendszerességgel, míg a legnagyobb, 34,58 % egyáltalán nem jár könyvtárba. Az okok, miért nem járnak manapság annyian könyvtárba vagy kölcsönöznek könyvet, a kor rohanó jellegéből fakadnak. (6. diagram) A digitalizáció és az internet elterjedésével minden tartalmat azonnal megkaphatnak a felhasználók, legyen szó a közösségi médiákban pörgő bejegyzésekről, videókról, hírekről vagy az online webáruházak termékeiről és az előfizetési tartalmakról. Emellett az ember alaptermészetei között jelen van a birtoklási vágy, hajlamosak vagyunk olyan dolgokra is pénzt áldozni, amikre nem feltétlenül van szükségünk hosszútávon. Ezen kívül fennáll az esélye annak is, hogy a kikölcsönzött könyv esetleg megsérül, elveszik vagy egyszerűen elfelejtik visszavinni időben a könyvtárba, amiért késedelmi díjat számolhatnak fel. A világ, a közlekedés, a munka, minden az életben rohan. Nem lehetnek késések, nem tehetőek kitérők, hacsak nem visz közelebb az elérendő célhoz. Az ilyen szaladásban a felnőtteknek nincs ideje nagyobb terjedelmű könyveket olvasni, ami egyre inkább a gyermekekre is egyaránt igazra látszik válni. Mindenki az eszközein bújva elégíti ki szórakozási vágyait, tanítja magát, de nem mindegy, hogyan használjuk ki ezt a képernyőidőt.

A fentebb látható nemenkénti olvasási szokásokat reprezentáló diagramokon szintűgy megfigyelhetőek a korábbi megállapítások. (7. diagram) (8. diagram) A felnőttek nemcsak ritkán kölcsönöznek könyvtárból, hanem általánosságban is keveset vagy egyáltalán nem olvasnak. Az olvasás rendszeressége leggyakrabban a nőknél ugrik ki, bármelyik specifikusabb időszakot vizsgáljuk, azon belül is a gyermekeknek szánt illusztrált könyveknél. Ezek eredmények többféleképpen magyarázhatóak. A gyermekek korosztályát figyelembe véve a vizsgált csoport alanyainak csupán 21,62%-a 12 éves kornál fiatalabb, így náluk képzelhető el gyakran a szülői vagy közös felolvasás és mesélés. A maradék 78,38%-ra támaszkodva elképzelhető, hogy akinek idősebb a gyermeke vagy jelenleg nem tervez családot, azok egyrészt kevesebb időt töltenek olvasással, másrészt pedig nem találnak érdeklődési körben és fogalmazásstílusban számukra, az olvasási szintjüknek megfelelő olvasmányokat az elsődlegesen gyermekeknek szánt illusztrált művek között. (5. diagram)

Mivel elsősorban a silent bookok világa inspirálta a kutatás megkezdését, így külön kérdésként feltettem, a kitöltők találkoztak-e már ilyen könyvekkel. Korai novemberi elemzésemkor 38 válasz 65,79 %-a ismeri a szöveg nélküli képkönyveket. A kutatás lezárására ez árnyalódott, majdhogynem fele-fele arányra alakult át. (9. diagram) Ez alapján következtethető, hogy a silent bookok országos szintű elterjedésével a válaszok a jövőben bizonyosan az igen felé hajolnak. Ha figyelembe vesszük, hogy a válaszadók egy kiemelt csoportja nem jár könyvtárba és feltételezhetően nem követnek könyvtári fórumokat és weboldalakat, a szöveg nélküli képkönyvek ismerete egyáltalán nem aggasztó, különösképp mivel országos viszonylatban a nem túl távoli múltban kerültek könyvtári köztudatba. Legjobb meglátásom szerint a silent bookok elterjedésével egy jövőbeni kutatás körében ez a műfaj már kevésbé lesz idegen a válaszadók számára.

A szöveg nélküli képkönyveken alapuló foglalkozások kapcsán megfigyelhető, hogy a válaszadók döntő többsége közömbösen áll azok élvezetességéhez. Ez azzal is magyarázható, hogy aki nem vett részt ilyen foglalkozáson, az nagy eséllyel a medián opciót jelölte. Ezen eseményekről 101 válasz 41,58%-a gazdagodott pozitív élményekkel. (10. diagram) Ennek oka, hogy a kitöltők gyermekei, ha járnak is könyvtárba, inkább tanári kíséretben csoporttal vagy osztállyal, így a szülőknek ezek az élmények és tapasztalatok kimaradnak.

Az interaktív könyvek világa kétségkívül olyan titokzatos és különleges, mint a szöveg nélküli képkönyveké. Az interaktív szempont a szöveges tartalom és a digitális feldolgozás kapcsolatában nyilvánul meg. Ennek okán tarthatja jó figyelemfelkeltő alkotásnak őket a válaszadók 70%-a. A közömbös 26%-ban valószínűsíthető, hogy a kitöltők ezen tagjai nem feltétlenül találkoztak azelőtt interaktív könyvvel. (11. diagram)

A könyvtári foglalkozásokon való részvétel az őszi elemzésekhez képest lényegesen nem változott. A kitöltők vagy gyermekei elenyészően vettek részt foglalkozásokon, amelyeken illusztrált könyv témájára épültek. (12. diagram) Ugyan személyes megfigyeléseimen az ellenkezőjét tapasztaltam, érdemes észben tartani, hogy egyetlen könyvtár foglalkozásait követtem nyomon, így tisztán láthatjuk az érem két oldalát. Továbbá a Lovas-Szabó Kittivel és a Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 3.A osztályának tanárával folytatott beszélgetések alapján is kijelenthető, hogy országos tekintetben a könyvtárlátogatás és olvasás tendenciája a fiatalok tekintetében alacsony. A gyermekekkel készült interjúk is alátámasztják, hogy iskolai és óvodai foglalkozásokon kívül nem járnak könyvtárba.

A kérdőív kitöltői a kérdés alatt megoszthatták tapasztalataikat a foglalkozásokról, amiken részt vettek. Összességében nagyon hasznosnak találják őket, ugyanis szórakozás mellett aktivitásra készíti a gyermekeket. Ezen kívül fejleszti a fantáziát, a kognitív képességeket, az

összefüggések keresését, a lineáris történetalkotást, valamint azok is élvezhetik az ilyen apró eseményeket, akik nem tudnak olvasni vagy olvasási problémákkal küzdenek. Megjegyzendő, hogy az érdeklődés fenntartásához kihangsúlyozták a foglalkozás vezetőjét, mint a foglalkozás mozgatórugóját. A vezető személyisége, milyen könyvvel operál adott csoport számára, milyen játékok és feladatok segítségével dolgozzák fel a történetet és annak mondanivalóját.

Az olvasóvá nevelés kapcsán is megkérdeztem a kérdőív kitöltőit mind bejelölő kérdéssel, mind pedig bővebb válaszlehetőségek felajánlásával. A beérkezett adatok ezúttal is magukért beszélnek, fiatalok és felnőtt válaszadók felől egyaránt pozitív, az olvasóvá nevelés vizuális módszerekkel történő ötleteit támogatják. (13. diagram) A kifejtett véleményeket az alábbiakban összegzem néhány válasz kiemelésével.

A beszédesebb kitöltők egyöntetű véleményen vannak, azaz az illusztrált könyvek hatékonyak a fiatalok olvasóvá nevelésében. Természetesen ez nagyban függ a kiválasztott könyvtől és a korosztálytól, valamint az illusztráció mennyiségétől és minőségétől. Az illusztráció megfelelően megválasztva hozzáad a könyv élményéhez, általuk jobban megismerhető a mű, akár tovább gondolásra késztet, segíti az önkifejezést. Ugyanakkor azt is fontos kiemelni, hogy illusztrált művekkel olvasni nem tudó vagy olvasási problémákkal küzdő gyermekek is élvezik. Továbbá a többség szerint is a fiatalabbak szívesen fognak a kezükbe könyvet, ha van benne illusztráció.

A kitöltők tisztán látják, hogy a vizualitás egyre fontosabbá válik napjainkban. A gyermekek hozzá vannak szokva az informatikai eszközök impresszív világához, ezért is lehet az olvasóvá nevelésben nagy segítség egy interaktív könyv vagy silent book, hiszen velük megcélozható a mai fiatalok ingerküszöbe. Illusztrációkkal könnyen befogadhatóvá válik a szöveges tartalom, fejleszti a kreativitást, illetve jó alapot képeznek a képi világból az írottba történő „átszoktatáshoz”.

Könyvtári megfigyelések

Elsőként pár szóban ismertetem alkalmi megfigyeléseim helyszínét. A Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Gyermekkönyvtára (1. ábra) nem a központi épületben található, hanem az Agria TISZK szomszédságában álló Egri Kulturális és Művészeti Központ második emeletén. Habár elnevezésében célközönség csakis kizárólag – újszülöttektől a kiskamaszokig – az ifjabb korosztály, állományát tekintve is jobban családi közösségi helyiségként funkcionál. Lapozgatós ismertetőktől az ifjúsági regényeken még fiatal felnőtteket és szülőket megcélzó ismeretterjesztő, nevelés-módszertani kisokosokat, valamint társasjátékokat. Nem hiába

tekinthető inkább családi könyvtárnak ez a közösségi tér, mintsem szimpla gyermekkönyvtárnak. A belső, ajtóval elkülönített helységben, ami eredetileg, a könyvtár, mint intézmény funkcionális változásait megelőzően olvasóteremként szolgált, követtem nyomon különböző csoportos foglalkozásokat, amelyekre előzetesen a könyvtárnál szükséges bejelentkezni a csoportokkal. (Lovas-Szabó, 2023, old.: 19-21.) Mindazonáltal lehetőség szerint, illetve a csoportvezetők engedélyével rövid interjút készítettem a gyermekekkel. Kérdéseim között szerepelt az olvasási szokások gyakorisága, milyensége; általános iskolás osztályoknál a kötelező olvasmányok felé mutatott érdeklődés; illetve a könyvtár látogatásának gyakorisága.

Az alábbiakban csoportokra bontva mutatom be megfigyeléseimet. Először adott gyermekcsereg jellemzőit ismertetem, a velük tartott foglalkozással egyetemben, ezt követően pedig az interjúk vizsgálati szempontból kiemelendő mozzanatait emelem ki. Elsősorban a gyermekek könyvtárba látogatásait, olvasói szokásait, kötelező olvasmányokról kialakult véleményeit kívánom feltérképezni. Az interjúk telefonos hangrögzítővel kerültek felvételre, amely hangsávoknak csakis kizárólag a kutatásomra vonatkozó válaszokat és észrevételeket tüntettem fel és elemzem ki.

1. csoport – Arany János úti Óvoda, Katica csoport (2024. január 25.)

Első alkalommal egy 12 fős óvadás csoporttal volt szerencsém együtt szórakozni. Lovas-Szabó Kitti könyvtárosnő egy verses műmesét mutatott be a gyermekeknek. A *Zozó, a magányos szörny* (2. ábra) sűrű, élénk színekkel játszó illusztráltságával, történetének játékoságával Dr. Seuss máig nagy népszerűségnek örvendő és mindennap érvényes tanulságokat hordozó meséire emlékeztet (*Grincs, Zöld sonka és tojás, Lorax, Macska a kalapban*). Az oldalakon legfeljebb két sorban, rímekbe szedve kap helyet a mese szöveges tartalma. A képek a könyv egészét átjárják, mintha csak egy silent book lenne, mégis a verses mesélés hiányában a kicsik számára elveszhetnek a rajzok „cselekményszálaiban”.

Elvárásaim és dr. Tóth Béla megállapítása szerint a 4-6 év közötti gyermekek kifejezetten a látott képre reagáltak, általa értették meg a kevéske szöveges tartalmat. (Tóth, 1971., old.: 21.) Mindent megjegyeztek, ami a mese darabos felolvasása alatt elhangzott, illetve megmutatták a képek kiegészítő mivoltját is, ugyanis „Zozó annyira gonosz volt, hogy rálépett a kismalacra”, majd megörültek, amikor az említett kismalac élt és virult a barlangi gitárszóla alatt. Mint nagyon kíváncsi és nyitott, ugyanakkor kevés ismerettel rendelkező kiskorúak, a beszédesség és az azzal járó minimális gyermeki zajszint a foglalkozás teljes időtartama alatt jelen volt.

A mese felolvasása után, így farsang közeledtével, a könyvtáros előkészítette még a csoport érkezése előtt a játékos kreatív feladat kellékeit. A csoport fejenként kapott egy-egy Zozó-maszkot, amelyeket lila és rózsaszín zsírkrétával színezhettek ki a műmese főszereplőjének árnyalataira. Ezután karton darabokból ragasztottak neki fogakat, majd fekete alkoholos filccel kiegészítették a maszkot a szörny krumpliorrával és kerek szemüvegével. A kreativitás ölelésében a gyermekek kezűgyességének, motorikus mozgások mellett az emlékezőképesség is teret kap, mint a fogak számolása, és mint a karakter főbb jegyeinek megrajzolása.

1. csoport – Interjúk összefoglalása

Évszázadokon keresztül élt az a szemlélet, hogy a gyermekek csak kicsi felnőttek. Személyes tapasztalattal támaszthatom alá ezen gondolkodásmód szöges ellenkezőjét, ugyanis az óvodás gyermek belső világa huszoneves fejjel is olykor nehezen megközelíthető. Konkrét kérdések feltétele helyett célszerűbb útnak bizonyult a kisgyermkekkel folytatott közös társasjáték és beszélgetés.

A Katica csoport kis csapatának tagjai kis mértékben változnak, hiszen nem hozzák el az összes gyermeket minden alkalommal, azonban a látogatás két-három hetes rotációban jelen van, valamint kíváncsi és eleven viselkedésükből feltételezve érdeklődési körük és nyitottságuk a közösségi tér iránt rendkívül nyitott: első találkozás után életre szóló barátságként tekintenek a könyvtárosokra, illetve Marvel, Minecraft és sárkányos irodalmat bármilyen mennyiségben fogyasztanak. A rajzolt irodalmi alkotásokhoz való szoros kapcsolódás Szofi viselkedésén figyelhető meg, ugyanis megkért, hogy olvassak fel neki egy általa levett könyvet, ami egy közel háromszáz oldalas regény volt, képek nélkül. A legelső oldal feléig sem jutottunk el a felolvasásban, mert a történet semmilyen formában nem tartotta fenn a figyelmét.

Ennél a csoportnál különösen nyilvánvaló, hogy a kisebb gyermekek számára az olvasott és hallott információhoz nélkülözhetetlen az illusztrációk megléte.

2. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 3.D osztály (2024. január 26.)

Másnap egy harmadikos osztály érkezett a könyvtárosoknak rutinosan napirendbe épített foglalkozására. Ez alkalommal Pauer Erika, vezetőkönyvtáros vezényelte a csoportot. Az óvodásokhoz hasonlóan a 9-10 éves gyermekek kreativitásának megmozgatása állt a fókuszban. Olykor nem látványosan megfigyelhető a szellemi fejlődés pár év alatt, azonban ez a két csoport egymáshoz viszonyítása lényegesen felmutatja ezeket a változásokat.

A harmadikosok feladata rajzeszközök helyett az íráskészség fejlesztésére helyezte a hangsúlyt. Zenés aláfestés kíséretében, a *S'alza il vento* című silent book (4. ábra) oldalait követve egy hosszában kettéhajtott A4-es lap bal felére szavakat írtak össze, amik a képekről eszükbe jutottak. Az illusztrációkból „olvasott történet” megbeszélése után a papír másik felére verset kellett írniuk, amelynek támpontjait a silent book oldalairól leírt szavak adták. A verses alkotások közül néhány a foglalkozás zárásaként felolvasásra került a tanulók által.

2. csoport – Interjúk összegzése

Összességében véve az osztály havonta jár könyvtári foglalkozásokra, régebben viszont, alkalomadtán akár mostanság is, páran családdal, szülővel vagy nagymamával is jártak még a főkönyvtárba is. Olvasási szokásokat tekintve nagyon szeretnek olvasni, kötelező, ajánlott és „szabad” olvasmányokat egyaránt. Az érdeklődési kör, hiszen 10 gyermeket interjúvoltam meg: ismeretterjesztő, sport, állatos, abból is inkább kutyás és lovas, technológiával kapcsolatos könyveket előszeretettel olvasnak. Külön kötetek közül *Garfield*, *Egy Ropi naplója*, *Sirály a király*, *Narnia*, *Tündérboszorkány*, valamint a Minecraft világába elkalauzoló darabok merültek fel a bőséges válaszok mélységében.

Különösen kiemelendő, hogy a legtöbb válasz tartalmazta az érdeklődési körhöz kapcsolódó alapfelvetés, miszerint ha a gyermeket érdekli a történet, akkor mindenképpen elolvassa. Ezen kívül egyes gyermekek említették, hogy a terjedelem is nagyban befolyásolja az olvasási motivációt, ami nagyobb korosztályoknál a kötelező olvasmányok kapcsán erősen megfigyelhető. Utóbbiak esetében az is kiemelendő, hogy az iskolákban az iskolás éveimben tapasztalt módszerrel veszik át óráról-órára az adott olvasnivalót: a gyermekeknek el kell olvasniuk a könyvet, azt órán fejezetenként feldolgozzák és írniuk kell róluk olvasónaplót. Bár kétségkívül nem szigorú keretek közé szorítva zajlik le a tanítás ezen szakasza, mint tíz évvel ezelőtt.

Ritka ugyan, de tagadhatatlanul igaz, hogy a gyermeket egy idősebb, felnőtt példakép inspirálja tanulásra, alkotásra és cselekvésre. Ilyen nem mindennapi példa Dominik édesanyja, aki meséket ír, és a fiú édesanyja karaktereivel ír néhanapján saját kis történeteket, és emellett rendszeresen olvas is.

3. csoport – Arany János úti Óvoda, Katica csoport (2024. február 8.)

Ez alkalommal az első megfigyelés csoportja, a Katicák tértek vissza egy játékos átmozgató feladatra Mozart muzsikája kíséretében. A gyakorlat célja a szükséges napi mozgás mellett a

figyelem fenntartása volt, a csend megismerésével egyetemben, hiszen utóbbi alkalomkor ugyanez a csoport kellően hangoskodó és izgó-mozgó volt. A foglalkozás egészét végig kísérte a zene és a csend megnyugtató harmóniája. A zenés tornát rövid beszélgetés szakította meg: a könyvtáros megkérdezte a gyermekeket, hová utaztak el a zene segítségével.

A kezdeti bemelegítést követően a kicsik segítettek Tilkiné Varga Katalin könyvtárosnak leteríteni egy vékony anyagú narancs lepedőt, majd mindenki kapott egy-egy A/4-es papírlapot. A „Narancs-folyó” hosszanti középvonalán kis kupacokban filceket helyeztünk el. A kicsik a zene dallamára és ritmusára szabadon rajzolhattak, egyetlen feltétellel: a filcek cserélését minél halkabban tehették meg egymás között, hogy „ne ijessék el a zenét”. A már-már rajzszaakkörre változó hangulatban a gyermekek bemutatták elkészült műveiket. A színekben tarkálló rajzokon többségében felismerhetően tükröződött a zene által életre kelt belső gyermeki világ, helyek és személyek, akik adott óvodás életében jelentős értéket képviselnek. (8. ábra; 9. ábra; 10. ábra)

A figyelem és fegyelem gyakorlata, ezen kívül a kreatív kezűgyesség szokellései az óvodás csapat minden résztvevőjénél elérte a várt hatást. Nagyobb szigor és „felnőtt” viselkedés alkalmazása nélkül is nevelhető, finoman alakítható a gyermek magatartása.

4. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 3.A osztály (2024. február 9.)

Természetesen nem csak könyvek útján fejleszthető a fejlődő gyermeki személyiség. Az eszmei művelődés mellett a kellő testmozgás is számít. Farsang közeledtével a foglalkozást tartó könyvtáros ritmikus mozgásgyakorlással tornásztatta meg a gyermekeket a Jön kocsi most érkezünk népdalra. A közös ráhangoló tornát és éneklést követően a szőnyegre ülve beszélgettek a farsangról, annak eredetéről, a hozzá kapcsolódó, főként magyar szokásokról – mint búsójárás és novaji remélés – és a velencei karneválról. (11. ábra) A nap fénypontjaként a könyvtáros fejből elmesélte *A kevély királykisasszony* meséjét, amit később az osztály ismét előadta előre elkészített papírmaszkokkal. A mesejátékra a gyermekek önként jelentkezhetek a szerepekre, illetve egy diák volt a mesélő.

Az osztály imádta a szerepjátékot, még ha nem feltétlenül került komoly szerepbe könyv, csupán a velencei karnevál bemutatásakor. Ezen kívül a harmadikosokat kísérő tanárnővel, Fürné Vajda Andreával is lehetőségem volt az interjúk után beszélgetni egy kicsit. A tőle hallottakat a kutatási eredmények összegzésekor ismertetem, mint a tapasztaltak támogatójaként, részben pedig ellenpólusaként.

4. csoport – Interjúk összegzése

Könyvtárlátogatás szempontjából a havi egy-két alkalom jellemző, amely alól pár, szüleivel is járó gyermek kivételt képez. Az előítéletekkel ellentétben a csoport megkérdezett tagjai egyöntetűen szeretnek olvasni, még a kötelező olvasmányokat is, közülük leggyakrabban a *Ruminit* említették példaként, továbbá szabadon választott olvasmányokból a *Garfieldot*, a *Harry Pottert*, focis, állatos és karácsonyi történetek merültek fel.

Ennél az osztálynál kiemelendő, hogy az olvasmányok feldolgozását egy nyitottabb szintre vitték, ugyanis péntekenként külön órát szánnak olvasásra. Ilyenkor az osztály matracokon ülve közösen olvas, akár saját könyveket is. Ezeket a foglalkozásokat a könyvtárral egyetemben a megkérdezett gyermekek nagyon szeretik.

5. csoport – Benedek Elek Óvoda, Levendula csoport (2024. február 15.)

Ez alkalommal a Levendula csoport látogatott el a könyvtárba. A könyvtáros éneklős mondókával kísért játékkal hangolta rá a kicsiket a foglalkozásra, ezt követően pedig fejből elmondta nekik Benedek Elek *A csudaállatok* című meséjét. (12. ábra) A mese lényege volt, hogy a gyermekek megismerjék, milyen egy füllentő ember. A gyermekek figyelmesen hallgatták a történetet a szőnyegen körbe ülve, de a játék eljövételével megbomlott a fegyelem.

A levezető játék a kézügyességre épült, pontosabban a kislabdadobásra. A könyvtáros előre elkészített kartonra nagy, kör alakú lyukakat vágott, amelyeket a mesében szereplő állatoknak rajzolt meg és textíliával kiegészítve térbelivé varázsolta őket. A csoport sorban állva „etette meg” az elefántot, a kiskakast, a kutyát és a bárányt. A foglalkozás lezárásaként szabadon, bármelyik lyukba lehetett dobni.

6. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 2.B osztály (2024. február 16.)

A mai másodikos osztály a tegnapi foglalkozás menetét tapasztalták meg: ráhangoló ritmikus mozgásgyakorlatok a *Jön kocsi most érkezünk* énekével, majd beszélgetés a magyar farsangi néphagyományokról. *A kevély királykisasszony* kapcsán tárgyalásra került a kevély, a beképzelt szavak értelmezése. (16. ábra)

A 16 fős csoport ugyan kissé fáradt volt, de a beszédesség, különösen a spontán mesélés és előadás alatt igenis jellemző volt rájuk és nagyon elszórakoztak a szerepjáték alatt attól függetlenül, hogy nem többen ismerték a történetet.

6. csoport – Interjúk összegzése

Ezen osztály számára a könyvtári jelenlét egyénenként merően eltérő, azonban osztállyal mindenképp járnak, ha nincsenek lebetegedve. Ennek ellenére, ha eljönnek a könyvtárba, nagy számban kölcsönöznek könyveket, valamint szabadidejükben előszeretettel olvasnak: Kristóf például a testvérének napi 15 oldalt, Léna nagytestvére kötelező olvasmányaiból, Vera pedig naponta 3-4 mesét szokott olvasni.

Az olvasott témák az előzőleg bemutatott csoportoknál is hasonló mintákat mutat: állatos, vicces történetek, focus könyvek tarkítják az érdeklődési palettát. Fontos megjegyezni, hogy mivel második osztályos fiatalokról van szó, így náluk a kötelező olvasmányok kérdését nem vitathatjuk, mivel ez a felsőbb évfolyamokra jellemző.

7. csoport – Arany János úti Óvoda, Katica csoport (2024. február 22.)

Mint elterveztem, sikeresen megszerveztem két foglalkozást egy óvodás csoport és egy harmadikos osztály számára. Mindkét esetben egy-egy szöveg nélküli képkönyvet helyeztem a középpontba. Igyekeztem magamnak is egyfajta kihívást állítani amellet, hogy még azelőtt nem volt lehetőségem semmilyen csoportos eseményt lebonyolítani, legfőképpen nem gyermekeknek, valamint a csoportok számára is nehéz, de számukra megérthető információkat és teljesíthető játékos feladatokat állítottam össze.

Az óvodás csoport ezúttal is már többször ismertetett Katicák voltak. Tanulva az előző két nyomon követés észrevételeiből, a szőnyegre ültetve, esős hangaláfestés kíséretében elmeséltem nekik Daniel Miyares *Float* című képes történetét (17. ábra). Az általam írt mese felolvasása alatt a kicsiket is bevontam kérdéssel, így ügyelvén arra, hogy a figyelem valóban fennáll-e, vagy csak magukból kibámulva üldögélnek, míg tartanak a mesemondó percek.

A vártnál sokkal meghittebb felolvasás után a Katicák két asztalnál foglalhattak helyet és a képkönyvben is szereplő kivágott újságpapírdarabokat kaptak. Az óvónők közreműködésével a gyermekek hajót és repülőt volt lehetőségük hajtogatni. Mint a silent book történetében is felmerült a felnőtt segítségnyújtás, emellett bújtatottan mély szerepet kapott az új lehetőségek keresése, ha egy akadályba ütközünk és talán elsőre nem látjuk a másik megoldást. A csoport nagyon jól érezte magát, a foglalkozásról készült képek alapján pedig biztosan maradandó élményt okozott nekik.

8. csoport – Szent Imre Katolikus Általános Iskola, 3.D osztály (2024. február 23.)

A másnapi foglalkozás az előzőhöz képest sokkal rétegeltebb témát feszegetett, továbbá a könyvtárba alkalomadtán ezzel párhuzamosan megrendezésre kerülő segítőkutyás ismertetőbeszélgetéssel is egybeesett. Erre a szűk másfél órás időszakra az öt hónapos betanulókutyus, Milka munkája bemutatásával összefűzve beszéltük át a harmadikos osztállyal a hajléktalanság gyakran érintetlenül hagyott kérdéseit Michael Genhart *I See You* című alkotásán keresztül. (19. ábra)

A foglalkozás tervezetétől elrugaszkodva a csoport fegyelme kissé megbomlott, azonban a hajléktalanság témájának feldolgozása mindenképpen sikeres volt. Érzékeny téma révén – ami felnőtt beszélgetéseken is ritkán, szinte soha nem hangzik el – tudtam, hogy nagy kihívásnak állítom a gyermekeket, illetve magamat is, így kissé szkeptikusan álltam hozzá a befogadóközönséghez. Kétségeim ellenére a csoport rugalmasan kezelte a témát, az előre elkészített, a könyvtár egészében kibontakozó tárgykeresést is élvezték. A játék során idő szűkében ugyan, viszont tüzetesen átbeszéltük, mivel és miért érdemes segíteni a hajléktalanoknak. Ezen kívül különböző szervezetek is említésre kerültek, amelyeken keresztül akár családdal együtt segíthetnek a rászorulókon.

Kutatási eredmények összegzése

Ahogy személyes megfigyeléseim alátámasztják, a fiatalok körében igen is van igény az olvasásra. A könyvek világa egyáltalán nincs ráerőszakolva a gyermekekre, mint évtizedekkel ezelőtt, bátran ragadnak a kezükbe az érdeklődési körüket lefedő olvasmányokat, alsós osztályok akár a kötelező olvasmányokat is. A gyermekek nagyon nyitottak új tanulási módszerek és játékos feladatok megismerésére és kipróbálására, minden alkalommal örömmel érkeztek a könyvtári foglalkozásokra. A felnőtt válaszbecüldők többsége szintén úgy vélekedik, hogy az illusztrált alkotások segítségével a digitalizáció korában hatékonyabban kivitelezhető a gyermekek olvasóvá nevelése. A Fürné Vajda Andreával folytatott beszélgetésem hasonlóan alátámasztja, hogy a könyvtáron kívül is igyekeznek odafigyelni a fiatalok olvasási és szövegértési készségeinek finomítására, bármilyen korlátokat állítanak fel az iskolai alapkövetelmények, a sűrű órarendek és az otthonra hazavitt házi feladatok.

A tanárnőről érdemes tudni, hogy 40 éve van pedagógiai pályán, így az elmúlt évtizedek változásait saját szemével és tanítási módszereinek folyamatos adaptálásával tapasztalta meg. Elmondása alapján a gyermekek harmadikban kapják meg az első kötelező olvasmányt, valamint kezdenek el angol nyelvet tanulni, heti 3 órában, ami mellé még jön a kötelező mindennapos testnevelés, a különböző szekciókra osztott magyar órák és a többi kötelező tantárgy. Magyar órák heti öt alkalommal tartanak a harmadikosoknak, ezekből 2 nyelvtan, 2 olvasás, 1 pedig fogalmazás, vagyis a ténylegesen diákközpontú magyar óra mindössze 45 perces.

Kötelező olvasmányok tekintetében inkább kortárs irodalomból merítenek, amelyek közel állnak adott osztály olvasási szintjéhez, és érdeklődésköréhez. A régi, klasszikus kötelező olvasmányokból legfeljebb részleteket olvasnak el közösen. Ha idő futja rá, megnézik a belőlük adaptált filmeket, akár összehasonlítják a két alkotást egymással. Negyedik évfolyamban ismerkednek meg a fiatalok a mondák világával, illetve 10 mondatos könyvajánlásokat készíttetnek velük. Az olvasónaplók megalkotásán túl olyan kreatív, szókincs- és íráskészséget fejlesztő projekteket szerveznek az osztályoknak, mint gyermekek által készített olvasó- és osztályújságok összeállítása.

A gyermekek minél fiatalabbak, annál fogékonyabbak az újabb és újabb ingerekre. Az számít, hogy milyen tartalmon keresztül éri őket az információ, valamint milyen mennyiségben, milyen médiumon keresztül. Mint korábban említésre került, megfigyeléseim csupán egyetlen könyvtári környezetben zajlottak le, így valószínűleg ez nem az országos tendenciát képezi. A

Van még hely a polcon? című pályázat írójával, Lovas-Szabó Kittivel elbeszélgetve is láthatjuk az érem másik, kevésbé fényes oldalát.

Lovas-Szabó Kitti könyvtári pályája előtt könyvesboltban dolgozott, ahová ugyan könyvmolyok százai tekintenek be, bizonyos esetekben egyes érdeklődők nem feltétlenül az olvasás szeretete által vezérelve tévedtek be. Egy szülő gyermekével a boltba belépve könyvet kerestek, mert a kisfiú iskolába készült és azt mondták, olvasnia kell valamit. Azelőtt annak a gyermeknek nagy eséllyel nem olvastak rendszeresen a szülei. Egy másik alkalommal társasjátékot kerestek egy gyermeknek. Kitti megmutatott néhány, a gyermek korának megfelelő játékokat, mire a szülő ezt kérdezte: „És ezzel játszhat egyedül a gyerek”. A szociális készségek fejlesztésének hiánya mellett megfigyelhető, hogy ugyan ízlésüknek megfelelő kortárs irodalmakkal találkoznak, azonban a mai irodalom egyszerűbb fogalmazása következtében számos fiatal nem ismer bizonyos köznapi szavakat, mint például a kalauzol szó jelentését, hiába szerepel szómagyarázatban az adott ismeretlen kifejezés.

A pozitív tapasztalatok és vélemények ellenére nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy mindez a téma érintett csoportjának csupán töredéke került vizsgálatra. Országos tekintetben iskolai és könyvtári intézménye válogatja, hogyan szabályozza a gyermekek testi, szellemi és kognitív fejlődését, mi mindennel találkoznak a tanórákon és az alkalmi foglalkozások keretein belül, ha utóbbira adott településen van igény és lehetőség. A kérdőívek által beküldött adatok több rétegben tükrözik a magyar könyvtári helyzetet és olvasási szokásokat, gyaníthatóan ez jellemző országosan ezen intézmények közösségépítő szerepére az adott területeken.

Zárszó

Ha össze kellene foglalnom felvetéseim lényegét, egy kérdést szükséges feltennünk magunkban. Mire van szüksége az embernek, hogy minden nap produktív lehessen élete minden egyes területén? Tettekre, szavakra, gondolatokra, amelyek magja a kreativitásban gyökerezik. Ennek okán kulcsfontosságú az alkotás, a kommunikációs- és problémamegoldó képességek csírájának elültetése és ápolása a gyermekek szellemi fejlődésében még az iskolás padba kerülés előtt.

Természetesen az oktatásban eltöltött évek alatt is beépíthetők olyan kooperatív foglalkozások, amelyek a kreativitást, csapatmunkát, interakciós adottságokat helyezik előtérbe olyan eszközök és feladatok segítségével, amik megragadják a fiatalok érdeklődését és képzelőerejét. Ehhez csupán nem kell más, mint idő, türelem és egy élvezetes könyv. Az olvasóvá nevelés kapcsán is igaz az a távol-keleti festőtanítás, amely szerint „ahhoz, hogy madarat tudjak rajzolni, magamnak is madárrá kell változnom.” (Kalmár, 2003.) Más szóval egy foglalkozás megtervezéséhez, az illusztrált könyvek megfelelő kiválasztásához nem feledkezhetünk el a célok központi alanyáról, a gyerekekről. Az ő világukba helyezkedve vagyunk képesek számukra figyelemfelkeltő és érdekes tartalmakat készíteni, amelyek nemcsak szórakoztatják őket, hanem tanítják és építik jellemeiket.

Bár jelen kutatásom nem vélem kifejezetten teljesnek a témával kapcsolatban, mégis megfelelő kiindulópontként szolgálhat további vizsgálatokhoz és megfigyelésekhez, amelyek akár az iskolai környezetbe is kiterjeszthetők. Továbbá érdemesnek tartom a digitális világ és az olvasás okozta élmény kapcsolatának alaposabb szemügyre vételét a jövőben, hiszen a digitalizáció mindennapi használata mellett a megfelelő szellemi fejlődéshez továbbra is nélkülözhetetlen az írott tudás, ami nem feltétlenül lelhető meg a világhálón.

Felhasznált irodalom

- Corredor, P. (2020). *A képregény története*. (Z. G. Horváth, Szerk., & G. Kurkó, Ford.) Madrid, Madrid, Spanyolország: Kossuth Kiadó, Editorial LIBSA. Letöltés dátuma: 2024. március 17.
- Cox, K., & Guthrie, J. (2001. január). Motivational and Cognitive Contributions to Students' Amount of Reading. (P. Murphy, Szerk.) *Contemporary Educational Psychology*, 1., 116-131. doi:10.1006/ceps.1999.1044
- Czeglédi, L. (1992.). A gyermekkönyv-illusztrációk napjainkban (1988-1991). *Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka*, 2., 35-49. Letöltés dátuma: 2023. december 2
- D. Udvary, I. (2004.). Kortárs magyar illusztrációművészet. (J. Virág, É. Miglinezi, & I. Szilágyi, szerk.) *Art Limes - A gyermekkönyv-illusztráció I.*, 1.(3.), 23-38. Letöltés dátuma: 2024. január 13, forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/ArtLimes_2004_03/?pg=24&layout=s
- Daróczi, G. (2022.). Képeskönyveket az iskolába. *Reflexiók a neveléstudomány legújabb problémáira*, 97-104. doi:10.46403/Reflexiok.2022.97
- Dobay, P. (1977.). Az illusztrálás. *Rajztanítás*, 18-20. Letöltés dátuma: 2024. január 10
- G. Pap, K. (1999.). Az illusztráció. (G. Komáromi, Szerk.) *Helikon Universitas*, 321-331. Letöltés dátuma: 2024. január 22.
- Giulia, M. (2022.. október). Silent Books - A Space of Imagination Where the Language of Illustration and Photo-Literature Meet. *IMG Journal*, 189-202. doi:10.6092/issn.2724-2463/15127
- Kalmár, I. (2003.. június). *A szöveg, ha álom*. Letöltés dátuma: 2023. szeptember 20., forrás: Beszélő online: <http://beszelo.c3.hu>
- Lihacsov, B. (1977.). Művészet és nevelés. In I. Domokos, & J. Vadas (szerk.), *A látás iskolája: Tanulmányok a vizuális esztétikai nevelésről - Művészet és elmélet* (old.: 11-17.). Budapest, Pest, Magyarország: Corvina Kiadó. Letöltés dátuma: 2024. február 2.
- Lovas-Szabó, K. (2023). *Van még hely a polcon? - A silent book, mint új műfaj a könyvtárakban*. Eger, Heves, Magyarország: Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár. Letöltés dátuma: 2023. szeptember 25, forrás: <https://tinyurl.com/5epfkfea>
- Patonai, A. Á., Szép, E., & Szűts-Novák, R. (2018.). *Kép-regény-történet: A kilencedik művészet ikonjai Magyarországon*. (E. Szép, Szerk.) Budapest, Pest, Magyarország: Országos Széchényi Könyvtár. Letöltés dátuma: 2024. március 10.

- Révész, E. (2019.). A vizuális narráció eszköztára a Design-könyvek sorozatában.
Gyerekvilágok, 166-193. doi:<https://doi.org/10.37415/studia/2019/58/4268>
- Tóth, B. (1971.). Illusztráció és szöveg kapcsolata a legújabb szakirodalomban. *Rajztanítás*,
 13.(1.), 21-24. Letöltés dátuma: 2024. január 10, forrás:
https://adt.arcanum.com/hu/view/Rajztanitas_1971/?pg=22&layout=s
- Uždil, J. (1977.). A gyermekrajz. In I. Domokos, & J. Vadas (szerk.), *A látás iskolája: Tanulmányok a vizuális esztétikai nevelésről - Művészet és elmélet* (old.: 69-76.).
 Budapest, Pest, Magyarország: Corvina Kiadó. Letöltés dátuma: 2024. február 2.

Említett irodalmi, mozgóképes alkotások, egyéb weboldalak jegyzéke

- A csudaállatok. (2007.). In E. Benedek, *A vörös tehén - Benedek Elek meséi* (old.: 26.).
 Rétság: Rebeka és Panni Kvk.
- A kulcs. (2010). In D. Kosztolányi, *A kulcs: válogatott novellák* (old.: 63.). Szeged: Mozaik.
- Adams, R., Rosen, M., Hubley, J. (Szerzők), Rosen, M., & Hubley, J. (Rendezők). (1978).
Gesztenye, a honalapító [Film].
- Bob-Waksberg, R. (Rendező). (2014-2020). *BoJack Horseman* [Film].
- Bubi Bolt*. (dátum nélk.). Letöltés dátuma: 2024. január 23., forrás: <https://bubibolt.hu/>
- Dr. Seuss. (1957.). *The Cat in the Hat*.
- Dr. Seuss. (1971.). *The Lorax*.
- Dr. Seuss. (2017.). *Zöld sonkás tojás*. Budapest: Kolibri.
- Dr. Seuss. (2023.). *A Grincs*. Budapest: Kolibri.
- Fumax Kiadó*. (dátum nélk.). Letöltés dátuma: 2024. január 23., forrás: <https://fumax.hu/>
- Fürdés. (2023.). In D. Kosztolányi, *Fürdés és más novellák*. Budaörs: Amtak Bt.
- Genhart, M. (2017). *I See You*.
- Grant, J., Huemer, D. (Szerzők), Kinney, J., & Sharpsteen, B. (Rendezők). (1942). *Der Fuehrer's Face* [Film].
- Hunter, K., Shaffir, A., Rogen, S. (Szerzők), Vernon, C., & Tiernan, G. (Rendezők). (2016).
Virsliparti [Film].
- Kemp, A. (2019.). *Zozó, a magányos szörny*.
- Kingpin Kiadó*. (2006.). Letöltés dátuma: 2024. január 23., forrás: <https://pokember.hu/>
- Lee, D.-h. (Rendező). (2012). *Pa-dak pa-dak* [Film].
- MacFarlane, S., & Zuckerman, D. (Rendezők). (1999-). *Family Guy* [Film].
- Miyares, D. (2015). *Float*. Simon & Schuster Books for Young Readers.

Montijo, R., Navarro, K., & Ankrum, A. (Rendezők). (2000-2016). *Happy Tree Friends*
[Film].

Paolini, A. (2018.). *S'alza il vento*.

Pirinçci, A., Kluger, M. (Szerzők), & Schaack, M. (Rendező). (1994). *Felidae - Karmok harca*
[Film].

Az említett alkotások adatai a következő weboldalakról származnak:

<https://www.danielmiyares.com/>

<https://www.imdb.com>

<https://michaelgenhart.com>

<https://moly.hu>

https://nektar1.oszk.hu/librivation_hun.html